

Turnai Tímea A MŰVÉSZI LÁTVÁNY ALKOTÓMŰHELYEI / I.rész

“MIINDEN HÉTFŐN ÉS SZERDÁN REPÜLÉS...”

Jaschik Álmos alkotóműhelyének, művészeti magániskolájának hatásai

125 éve született a művészeti pedagógiájáról ismert grafikus, képzőművész, szakíró, 90 éve jött létre az első magyar iparművészeti magániskola, melynek alapítója és működtetője három évtizeden keresztül Jaschik Álmos és tanítványa, majd felesége, Jaschikné Müller Mária volt. Ugyancsak 90 évvel ezelőtt valósult meg az első magyar színpadművészeti, scenográfiai kiállítás, melynek ötletadója és létrehozója az ismert művészpár volt. S végül: 70 éve alkotnak közöttünk a mesterek tanítványai textil művészként, keramikusként, tervezőként, a művészeti formák legkülönbözőbb területein.

Az elmúlt tíz évben számos kiállítás, tanulmány, katalógus jelzi Jaschik munkásságának és iskolájának jelentőségét, ami annyira szerteágazó, hogy e rövid művészeti felvetés nem tekintheti céljának ennek bemutatását. Annál inkább azon oktatói, színházi, scenikai újítások felsorolását, melyek a kortárs művészet és látvány előfutárai lehettek.

Jaschik Álmos számos tanulmányában hangsúlyozta, hogy a művészetet nem lehet tanítani, elsősorban kiváló mesterembereket szeretett volna képezni, alapos elméleti és gyakorlati óráival. De az iparművészek, grafikusok között, kilépe az alkalmazott művészet és tervezés keretei közül, számos konstruktív művész szülehetett. Említésre méltó azon elképzelése, miszerint a kiállítások célja nem a gyakorlat elmélyítése, hanem a piaci kereslet feltérképezése legyen. Egymásnak nem ellentmondó, de kifejezetten egymást erősítő a reklámgrafika, a mives iparművészet és fogyasztóinak minőségi, az eladhatóságot hangsúlyozó kapcsolata.

A kérdések, melyek ebből a szempontból fontosak lehetnek: tanmenetének melyek azok az újító elemei, melyek a képzési gyakorlattól eltérően, a sajátos műhelymunkának köszönhetően, alapjaiban reformálták meg a művészeti oktatást? Mit jelentett a szakmai és tematikus kiállítások szerepe az iskola működésében, a növendékek és munkáik piaci értékében? Hogyan tudta működtetni és fenntartani közel három évtizeden át a Jaschik Műhely növendékeinek létszámát, minőségi összetételét?

1907-től rajztanárként a Székesfővárosi Iparrajziskolában tanított, mellette a tanműhely vezetője is volt, egészen 1920-ig: Jaschik Álmos, a Fővárosi Iparrajziskola gyakorlati oktatójaként, 1919-ben nyújtott be reform-tervezetet az ipari formatervezés tanításának forradalmasítására. Rá egy évre, a főváros tanácsa tervezetét elvetve, felfüggesztette Jaschikot a Tanácsköztársaságban vállalt szerepe miatt, majd B-listára került. Így 1920-ban feleségével, Müller Mária tervezővel megalapította szakiskoláját, tanítványai kérésére, unszolására. Az első évben az ipari képzésből kivált 37 növendéssel kezdett foglalkozni, a IX. kerületi otthonából kialakított termekben, "szoros kapcsolatban a műhelyes iparoktatással és kifelé, a termelőiiparral." (in: Jaschik Álmos: Iparművészeti nevelésünk válsága, 1920.)

Napi, szakmai együttműködésben állt a Hét szerkesztőségével, a Magyar Iparművészet szakíróival, valamint a Nyugat köreibel. Közben együtt dolgozott Szentpál Olga mozgásművészeti iskolájával, és a Nemzeti Színház későbbi igazgatójával, Németh Antal rendezővel.

Az 1920-ban bemutatott első növendéki kiállítás után, 1925-től az iskola Jaschik Műhelyé formálódott. A szaklapok, kritikák első hivatalos elismerésének számított, hogy az alig öt éve működő iskolát valódi szakmai műhelyként emlegették ezután. Fázisrajz-készítő tanfolyamának növendékei a mesefilm megújító kísérleteiben is helyet kaptak.

Tanerőnként tizenöt növendéssel foglalkoztak hétfőtől vasárnapig, a műhelygyakorlatoktól a társalgási feladatokig, vita-összejövetelekig. A stílusok, technikák, és sokszorosító eljárások minden változatát gyakorolták.

Felkért oktatójuk volt Dr. Németh Antal rendező, színházigazgató, szakíró, aki színház- és díszlettörténeti előadásokat tartott, a díszlettervezés alkotói folyamatát mutatta be előadásaiban. Később közös színházi bemutatók sora született az együttgondolkodásból, melynek rendezője Németh, díszlet- és jelmeztervezője Jaschik Álmos, a Nemzeti Színház díszletkivitelező műhelyének vezetője pedig Müller Mária volt.

A műhely és oktatói hármasa először foglalkozott a plasztikus színpadi forma tervezésével, kivitelezésével, a színpadi makett, a díszletmakett építésével. Három évtizednyi közös munkájuk lezárulta után, mikor 1950-ben, Jaschik halálával megszűnt a műhely, hosszú évtizedekre elfelejtődött ezen alkotások, a színpadi látvány "mini-színpadának" szerepe, jelentősége. Emellett grafikai feladatok, illusztrációkészítés, könyvcímlap-tervezés, a reklámlapoktól a mozgásfázisok, gesztusok ábrázolásán keresztül számos formabontó, különleges feladat került óraterveikbe.

Ilyen volt a címben említett "minden hétfőn és szerdán repülés" tematikus feladat, melynek keretében országjáró körútjaikon, kirándulásaikon, az ismert terep-látogatásokon, a népművészeti motívumok gyűjtésétől, a természetábrázoláson át a rajztörténet különleges korszakaival, történeteivel ismerkedhettek a növendékek. A "repülések", vagyis a Pest környéki kirándulások és a nyári táborok jelentősége felbecsülhetetlen. Mint komplex nevelési eszköz, a pesti utcákon tett séták tapasztalatai után, a természet alakzatainak rajzolásával és magyarázataival olyan összetett művészeti tapasztalatokat szerezhettek, mely minden egyes kiállításban, grafikában megjelent.

Egy-egy tematikus feladat megoldását rendszeresen budapesti, vidéki és európai nagyvárosokban rendezett kiállításokon mutatták be (Iparművészeti Múzeum, Múcsarnok, Szegedi Kultúrpalota). A grafikai, áruművészeti, reklámművészeti, gyermekjáték- és bútoralkotói tárlatok "nemcsak a kereskedőkkel szemben teljesítenek kultúr szolgálattal, hanem fontos lépéssel viszik előbbre az érdekeit a vásárlóközönség ma a legmostohább helyzetben sínylődő százazeireinek." (in: Jaschik Álmos: Iparművészet és kereskedelem).

Az 1932-ben, Münchenben rendezett tárlaton, melynek témája a Goethe-drámák scenikai megoldásai voltak, nemcsak terveket, rajzokat, de maketteket is készítettek. Az újszerű megközelítéseket, a kiállítás anyagát a külföld ujjongva fogadta. Hamarosan Berlinben, s Kölnben is bemutatták a magyar scenikai anyagot, melynek hatására Jaschik Álmos számos felkérést kapott.

Az iparművészeti mesterségek oktatása mellett, azzal párhuzamosan, 1935-től a Nemzeti Színházban tervezett Jaschik Álmos, de növendékeivel a bemutatók előtt továbbra is először kiállítások formájában mutatták be a megvalósuló díszlet- és jelmezterveket, ezek által kritikai lehetőséget, együttgondolkodást biztosítva az alakuló képző- és iparművészeti szakmának, a kivitelezési műhelyeknek. A karácsonyi kiállítások és a hagyományos farsangi bálók szervezése adott alkalmat arra, hogy ne csak a térszervezés és a díszletek látványát mutassák be, de rendszeresen tervezzenek kosztümöket, színpadi jelmezeket, sőt jelentős maszkokat is. 1936-ban az iskolaalapító pedagógust a Milánói Triennálén, makettjeiért aranyéremmel tüntették ki. Még ebben az évben a bécsi Nemzetközi Színházi Kongresszuson növelte iskolája hírnevét megvalósult színpadi álmának tárlatával.

A három évtizeden át tartó működés, és újításai nemcsak a tanmenetben, a tanítás és nevelés napi feladataiban jelentettek formabontó kihívásokat, de olyan irányvonalat jelöltek ki, melyek hosszú időre meghatározták növendékei alkotásait. A megvalósuló színpadi tér háromdimenziós ábrázolásának formája, a makett foglalkoztatása a szakfolyóiratokat, a napi sajtót is. A kísérletező kiállítás, a funkcionalitás reprezentálása, a látvány fontosságának hangsúlyozása a magyar színházi életben legközelebb csak az 1980-as években jelentkezik. A terepgyakorlatok feladatainak, fogalmának bevezetése a korszerű oktatás alapjait jelentette, mely csak az európai oktatás irányvonalainak honosításával, alig pár évtizede lehet jelen a magyar közoktatásban. A scenikai útkeresések kiállításokon történő bemutatása csak a Prágai Quadriennálé nemzetközi tervezői verseny és tárlat elindításával, 1967-től ismert a színházi életben. Az ipari tervezés mesterségéből ismét önálló jelentéssel bíró képző- és iparművészeti alkotások születtek.

Az oktatás műhelye, helyszíne több évtizeden át saját otthona-otthonuk volt, hiába a többszöri költözés. Jaschik Álmosék a műhely fennállásának évtizedei alatt hét kerületben, nyolc helyszínen éltek. Az iskola is mindig velük vándorolt. A felvételi naplók és a Jaschik által vezetett növendékjegyzék alapján 638 tanítvány végzett iskolájában, akik közül számos újságíró, festőművész, grafikus, szobrász, animátor, filmtervező jelentős munkásságával találkozhatunk. Népszerűségének oka a tanmenet sokszínűségében, gyakorlati hasznosságában keresendő, valamint abban a törekvésben, hogy az órákon való megjelenést nem tette kötelezővé, egyszerűen elengedhetlenné vált a tanítványok megítélése szerint. Másrészt a tandíjat is számos, indokolt esetben elengedte, vagy módosította, az egyéni, anyagi lehetőségek függvényében. Akkoriban úttörő jelentőségű kezdeményezése mára ismert forma lett, hiszen napjainkra számos művészeti magániskolával gyarapodott kulturális életünk.

Jaschik Álmos nevét, eszméit ma a Budapesten működő Művészeti Iskola élte, mely a kézműipari és a dekoratív szakiskolák egyesítésével jött létre. Számos közgyűjtemény őrzi Jaschik akvarelljeit, rajzait, Müller Mária színpadi terveit. Az egyik legjelentősebb, legfrissebb anyag az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet scenikai gyűjteményében található. 1996-ban egy magángyűjtő felajánlotta megvásárlásra a 66 lapból álló Jaschik gyűjteményt, kiegészítve Müller Mária 40 lapnyi díszlet- és jelmezterveivel. Teljes életművét, grafikusai, könyvtervezői, díszlet- és jelmeztervezői, animációs filmes munkásságát, szakiskoláját, kiállításait, elnyert díjait, cikkeit, tanulmányait mutatja be a 2002-ben megjelent A művész és pedagógus című kötet, amely az öt megillető jelentőségre igyekszik emelni művészeti tevékenységét.

"Annak a titokzatos lelki megnyilatkozásnak, melyet a mindennapi szóhasználat művészetnek nevez, talán a legtitokzatosabb, legmélyebb és legfélelmetesebb alkotásai" kerülhetnek előtérbe.

Shih Shiung: Gyémántpatak kisasszony (Nemzeti Színház, 1936)

Babay József: Csodatűkör (Nemzeti Színház, 1939)